

TNIU66: Statistik och sannolikhetslära

Kursinformation 2024

Kunskaper i statistik och sannolikhetslära är väsentliga för nästan alla människor i ett modernt samhälle. Vi översköjs av påståenden baserade på statistik av mer eller mindre vederhäftig karaktär, och behöver förmågan att kunna skilja det värdefulla från det rena tramset. Som universitetsutbildad inom ett kvantitativt ämne (vare sig det är i logistik eller som ingenjör) har du ett särskilt ansvar att se till att den statistik som används främjar ett gott samhälle och klargör samband mer än förvirrar. Den här kursen bär inte hela den vägen, men den är en god start för ett kreativt användande av starka matematiska verktyg i resten av din utbildning, och förhoppningsvis även i livet efter studierna.

Kursens mål, innehåll och förväntade läranderesultat

Kursens mål är att ge en introduktion till matematisk modellering av slumpmässiga försök och till statistiska metoder och begrepp. Den ska även visa på tillämpningar relevanta för de program för vilken den ges. Innehållet och förväntade läranderesultat är tagna ur kursplanen, och återges här för fullständighetens skull. Före kursens början är dessa svåra att läsa, varför det rekommenderas att du återvänder till dem under kursens gång.

Sannolikhetslära: Mängdlära och kombinatorik. Grundläggande sannolikheteoretiska satser. Diskreta och kontinuerliga stokastiska variabler med några fördelningsmått. Några vanliga sannolikhetsmodeller. Centrala gränsvärdessatsen.

Statistik: Deskriptiv statistik med några fördelningsmått. Visualiseringar av datamängder. Punkt- och intervallskattningar. Hypotesprövningar, inklusive p-värden. Korrelation. Enkel linjär regression.

Efter genomförd kurs ska du kunna:

1. analysera och visualisera fördelningen hos en datamängd.
2. beräkna sannolikheter för händelser med hjälp av teoretiska begrepp som ingår i kursinnehållet.
3. hantera stokastiska variabler.
4. genomföra statistisk analys med begrepp från kursinnehållet
5. använda datorstöd där det är relevant.

Förkunskaper

En högskolekurs inom matematik, exempelvis matematisk grundkurs för BI eller matematik för SL och FTL. Gymnasiematematik, kurserna Ma1 – Ma3 (eller motsvarande). I den mån

repetition är nödvändig är det *studentens* ansvar att se till detta (givetvis kan du fortfarande fråga om detaljer). Det är en fördel, men inte ett krav, att ha använt Excel tidigare.

Litteratur, webbstöd, programvara och miniräknare

Kurslitteratur är boken Tillämpad statistik – en grundkurs, tredje upplagan, av Karl Wahlin, utgiven av Sanoma utbildning, Stockholm, 2021. Det finns en läsanvisning på Lisam, då inte hela boken ingår i kursen. Boken behandlar heller inte riktigt allt som kursen tar upp, och därför finns även kompletterande materiel på Lisam. På webben finns mycket stöd för den som önskar ta del av sådant. Dessvärre finns även sådant som är av mer tvivelaktig karaktär,¹ varför det krävs viss baskunskap för att kunna bedöma vad som är värt att studera. Likaså kan beteckningar och konventioner skilja sig mellan det som hittas på webben och de som vi använder i den här kursen. En god källa som tar upp det mesta i kursen på ett vederhäftigt sätt är Khan Academy.

Kursplatsen på Lisam är väsentlig för kursen. **Du får full tillgång till kurssidorna först när du registrerar dig på kursen.** Där kan du hitta det som hör till kursen, bl.a. de bilder som visas på föreläsningarna, exempelsamling, laborationsuppgifter, schema etc. Inlämningar sker enbart via Lisam.

Den programvara som används vid laborationerna är Excel, orsaken är att du ska ha lätt att göra statistiska analyser även efter avslutad kurs. Excel är ett program som du med stor sannolikhet kommer att ha tillgång till även efter avslutad utbildning. På Lisam finns länkar till korta videotutorials som introduktion till Excel.

I kursen behövs en miniräknare. En grafritande sådan är att föredra, då den oftast innehåller även de vanligaste fördelningsfunktionerna (framför allt normalfördelningen och t -fördelningen), samt stöd för vissa statistiska beräkningar. Du *kan* klara dig med en mycket enkel räknare med i princip enbart de fyra räknesätten, men måste då vara beredd på en hel del skriv- och bokföringsarbete. *Du förväntas själv ta reda på hur just din miniräknare fungerar och vilka funktioner den har.* Till tentamen får räknaren inte ha möjlighet till trådlös uppkoppling mot omvärlden.

Lärare och kontaktytor

Lärare och examinator för kursen är Michael Hörnquist, som träffas säkrast i samband med undervisningen. Enklare frågor av administrativ eller allmän karaktär kan även ställas via e-post till michael.hornquist@liu.se. Telefon och/eller Teams avråds från att användas om vi inte har överenskommit om annat.

Om undervisningen, inklusive examinationen

Kursen är uppdelad i fyra moduler, A – D, var och en syftande till något eller några av lärandemålen. Avsikten är att det ska bli enklare för dig att se vad du ska kunna efteråt. I slutet av den här kursinformationen finns en undervisningsplan, där det anges vad som tas upp på respektive föreläsning och storseminarium. Inramande uppgifter är bonusgrundande förberedelseuppgifter, se mer nedan under ”Storseminarier”.

Föreläsningar: Föreläsningarna *introducerar* begrepp och ideer, men *förutsätter* att du själv

---

¹Läs exempelvis ”statistik” på svenska wikipedia.

studerar de relevanta avsnitten i kurslitteraturen. Alla bilder som visas på en föreläsning kan laddas ned från Lisam senast vid lunch dagen före. Till varje föreläsning finns ett antal övningsuppgifter markerade som "Efter". Dessa är lämpliga att göra snarast efter föreläsningen för att börja träna på att använda de begrepp föreläsningen har tagit upp. På Lisam läggs också ut föreläsningarna från 2021 som spelades in. Det ger möjlighet för den som av någon orsak inte kan närvara på campus att ändå få del av dessa, även om det givetvis är en nackdel att inte kunna få eventuella frågor besvarade direkt.

Eget arbete: De schemalagda tomma passen efter föreläsningarna, märkta "Eget arbete" är avsedda att ge tid till efterbearbetning, exempelvis till angivna efteruppgifter. De är inlagda så ofta övriga schemat har tillåtit det, men får inte tolkas som att de erbjuder tillräcklig självstudietid. För 6 hp är rimlig arbetsinsats motsvarande fyra veckors heltidsarbete, det vill säga 160 timmar.

Laborationer, LAB1: Det finns tre laborationer i kursen, vilka genomförs i grupper om tre studenter (undantagsvis två). Grupperna formerar ni själva, det går att variera grupper mellan laborationerna. Det är obligatorisk närvaro vid laborationspassen, och om du av någon orsak inte kan närvara vid ditt pass uppmanas du i första hand att bevista annan grupp.² Till varje laboration finns på Lisam de uppgifter du ska göra. **Några av dessa är förberedelseuppgifter, dessa ska vara gjorda och inskickade senast kl. 7:00 via Lisam dagen du ska göra laborationen.**³ Redovisning av laborationen sker genom att gruppen lämnar in lösningar på laborationsuppgifterna (anvisningar ges i samband med laborationsinstruktionerna) samt att ni innan ni lämnar datorsalen kortfattat berättar vad ni har gjort och vad som eventuellt återstår innan ni är klara. Alla hjälpmedel är tillåtna när ni skriver redogörelsen, inklusive generativ AI, men du ska kunna förklara allt som står. Alla källor är inte pålitliga, och källkritik är din uppgift. Alla laborationsuppgifter lämnas in via Lisam. Om du av någon orsak inte skulle lämna in i tid, eller inte får redovisningen godkänd, erbjuds ytterligare tre (3) möjligheter till inlämning under året (motsvarande omtentamina).⁴ Det är kl. 07.00 den 25 mars, 8 juni, samt 2 september, 2024, som är sista tidpunkt. Notera att inlämnade rapporter *inte* rättas kontinuerligt, utan först efter respektive sista inlämningsdag. Den student som inte är godkänd på alla tre laborationer efter sista inlämningstillfället, augusti 2024, behöver normalt göra om hela Ladok-modulen LAB1 nästa år. Samarbete mellan grupperna är tillåtet, men inte att skriva av varandra. Varje gruppmedlem ansvarar fullt ut för den lösning gruppen lämnar in, och läraren kan begära muntlig förklaring av vad som har gjorts för att säkerställa enskild students insats.⁵

Storseminarier: Till varje storseminarium finns ett antal uppgifter föreskrivna. Dessa kommer att behandlas för att belysa den teori som föreläsningarna presenterat. Här förväntas du som student ha förberett dig för att kunna ställa frågor kring det som är oklart. Uppgifterna angivna som "efter" är lämpliga som repetition.

Vid sex av passen finns på undervisningsplanen en inramad uppgift, dessa är studentredovisningsuppgifter som kan ge bonuspoäng till tentamen (syns i kursplanen som UPG1). Till dessa tillfällen ska du, om du önskar bonuspoängen, ha laddat upp på Lisam en handskriven lösning till den inramade uppgiften senast kl. 7.00 samma dag. Med slumpens hjälp väljs bland de inlämnade lösningarna vem som ska redovisa. Alla som laddar upp en lösning och närvarar under presentationen, får *en* (1) bonuspoäng, även den som inte redovisar. Bonusen gäller till och med omtentamen i augusti 2024. Totalt kan alltså upp till sex (6) bonuspoäng erhållas. Lösningen som redovisas behöver inte vara perfekt, men den ska vara ett ärligt försök, och du som redovisar måste visa att du har förstått uppgiften. Om det är uppenbart att du enbart har skrivit av någon annan (eller tagit lösning från generativ AI), utan att själv sätta dig in i uppgiften, tappas samtliga bonuspoäng som du hitintills har samlat ihop under kursen.

²Det finns även två uppsamlingstillfällen, se schemat, vilka kan användas av den som har missat ordinarie tillfälle, exempelvis på grund av sjukdom.

³En omgång per tre(två)-grupp som avser genomföra laborationen, vid inlämningen markeras vilka som ingår i gruppen via Lisams funktion "Ändra medlemmar".

⁴Ytterligare en möjlighet för första laborationen, se undervisningsplanen.

⁵Att ha sitt namn med på en lösning där man inte kan förklara det som står är att försöka vilseleda examinator att prestationen är ens egen, utan att den är det. Det är inte acceptabelt, och sådant beteende kommer att anmälas till Disciplinnämnden som grundad misstanke om fusk.

Lektion: Avsikten med lektionerna är att dina frågor ska stå i centrum. Det finns ingen planering på vad som ska gås genom; läraren finns tillgänglig i klassrummet för att svara på frågor. Om fler studenter frågar om samma moment kan kortare genomgångar förekomma. Om klassrummet skulle bli fullt går det bra att sitta utanför och komma in med sina frågor.

Tentamen, TEN1: Tentamen består av sex uppgifter à sex poäng. Till det kommer upp till sex bonuspoäng du kan ha med dig från storseminariet av kursen. För betyget n räcker $6n - 1$ poäng (för betyg 3 ska minst 12 poäng komma från själva tentamen). Uppgifterna på tentamen kopplar direkt till de fyra modulerna (modulen Sannolikhetslära och modulen Statistik kopplar till två uppgifter vardera). Notera dock att ämnet är kumulativt i sin uppbyggnad, delarna bygger på varandra, varför senare avsnitt ofta bygger på sådant du har tillgodogjort dig i tidigare avsnitt.

Tillåtna hjälpmedel på tentamen är kurslitteraturen, dvs Wahlin,⁶ samt (nästan) valfri miniräknare med tömda minnen (miniräknaren får inte ge möjlighet till kontakt med omvärlden annat än via tangentbord och skärm, exempelvis får den inte ha wifi). Det får finnas anteckningar i boken. Likaså är det ok med små (ett par centimeter) påklitrade sidmarkeringar, ”pagemarkeringar”. Tidigare års (2019 – 2023) tentamina finns på Studieinfo för kursen det året, se under ”Övriga dokument”.

Välkommen till kursen!
Michael Hörnquist

---

⁶Som *alternativ* kan valfri annan bok i ämnet användas, dock enbart *en* (1) bok totalt.

Undervisningsplan

Uppgifterna är hämtade från exempelsamlingen på Lisam (anges som x.y), ur kurslitteraturen Wahlin (anges som Wx.y) samt från tidigare års tentamina (anges som TeÅR.x.y; x är tentans nummer det året och y är uppgift).

A Deskriptiv statistik och datorstöd

Denna modul svarar mot lärandemålen 1 och 5, och ger grunderna i deskriptiv (=beskrivande) statistik. Laborationen syftar primärt till att komma igång med Excel. För den som är ovan vid Excel rekommenderas de video-tutorials som är länkade till på Lisam.

Fö A. Wahlin: kap. 2.1 – 4. Efter: W2.1abcdef, W2.3

Ss A. 1.1, 1.2, 2.1, 2.4, 2.5, 2.6. Efter: 1.3, 1.4, 2.2, 2.3, 2.8, Te2019.1.1

Lab A. Finns på Lisam (förberedelseuppgifter inlämnas senast kl. 7.00 dagen laborationen går, redovisningen senast fredagen 26 januari 2024 kl. 07.00, alternativt/komplettering måndagen 12 februari 2024 kl. 07.00)

B Sannolikhetslära

Denna modul svarar mot lärandemålen 2 – 3. Det här är den mest teoretiska delen av kursen, och ger många av de verktyg som behövs för de mer tillämpade statistikdelarna.

Fö B1. Wahlin: kap. 3. Efter: W3.1, W3.3, W3.7, W3.12

Ss B1. 3.1ab, 3.1c, 3.2a, 3.2b, 3.5, 3.7. Efter: Te2019.1.2, W3.14

Fö B2. Wahlin: kap. 4.1 – 2 (ej 4.2.2, 4.2.4). Efter: W4.1, W4.3

Ss B2. 4.1, 4.2ac, 4.2b, 4.3, 4.4, Te2019.2.2. Efter: W4.4, W4.5

Fö B3. Wahlin: kap. 4.3, 5 (ffa medelvärden), kompletterande materiel.

Efter: W4.10, W4.11, W4.12, W4.13, W4.14

Ss B3. 4.6ab, 4.9abd, 4.10ac, 4.12. Efter: 4.7, 4.8, 4.9c, 4.10bde, 4.11, W4.16, Te2019.1.3

Extra. Gästföreläsning av Valentin Polishchuk, främst för FTL men alla är välkomna

C Statistik

Denna modul svarar mot lärandemålen 4 – 5. Normalfördelningen och Centrala gränsvärdessatsen är väsentliga *förkunskaper* för den här modulen.

Fö C1. Wahlin: kap. 5, 6 (konfidensintervall). Efter: W6.1, W6.2

Ss C1. 5.1, 6.1, 6.4a, 6.4bc, 6.5a. Efter: W6.6, W6.7, W6.9a, Te2019.1.4a, 6.5b, 6.9

Lab C. Finns på Lisam (förberedelseuppgifter inlämnas senast kl. 7.00 dagen laborationen går, redovisningen senast fredagen 23 februari 2024 kl. 07.00)

Fö C2. Wahlin: kap. 6 (hypotesprövning och p -värden). Efter: W6.3, W6.4, W6.14

Ss C2. 6.6, Te2019.1.4b, 6.7, 6.8, 6.10. Efter: W6.9b, W6.12, Te2019.2.5

D Sambandsanalys

Denna modul svarar mot lärandemålen 4 – 5. Största delen tas upp av så kallad enkel linjär regression, men även korrelation ingår. Endast samband mellan kvantitativa variabler ingår.

Fö D. Wahlin: kap. 10.1 – 4. Efter: W10.2abcd

Ss D. 7.1, 7.2, 7.4, 7.6a, 7.6b, 7.7abc, 7.7d. Efter: 7.3, W10.2efghi, 7.5.

Lab D. Finns på Lisam (förberedelseuppgifter inlämnas senast kl. 7.00 dagen laborationen går, redovisningen senast fredagen 8 mars 2024 kl. 07.00)